

[https://doi.org/10.58442/3041-1831-2025-33\(62\)-253-290](https://doi.org/10.58442/3041-1831-2025-33(62)-253-290)
УДК 37.07.005

Чижевський Борис Григорович,

кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник
відділу економіки та управління загальною середньою освітою

Інституту педагогіки НАПН України;

Заслужений працівник освіти України.

Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>
chyzhevskiy.bg@gmail.com

*Всякому місту – звичай і права,
Всяка тримає свій ум голова;
Всякому серцю – любов і тепло.
(Григорій Сковорода)*

СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ Й СПЕЦИФІКА ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено проблемам визначення сутності, ознак й специфіки законодавчого забезпечення управління трансформаційними процесами у закладах загальної середньої освіти. Представлено аналіз Конституційного, законодавчого, нормативно-правового рівнів забезпечення управління трансформаційними процесами у середній школі. Акцентовано увагу на тому, що сучасне системне стратегічне управління закладами загальної середньої освіти буде успішним за наявності та дієвості союзу єдності політики з духовністю й мораллю. Це можливе за умови забезпечення цілісності духовних, моральних (натуральних), природних і юридичних законів та врахування того, що регулювання відносин у сфері освіти, виховання наступних поколінь українського народу, передачі їм ціннісних принципів та орієнтацій за допомогою юридичних законів налічує не одне тисячоліття. На кожному етапі свого розвитку перед українським суспільством порушувалась проблема усвідомлення суті, ознак й специфіки трансформаційних процесів та проектування їх до правової площини шляхом підготовки, напрацювання, вироблення (формулювання) відповідного закону, його обговорення, узгодження та прийняття (ухвалення) законодавчим органом (чи іншим повноважним суб'єктом) та надання закону юридичної сили, з визначенням відповідних умов його дії та реалізації. Цементуючою

основою українського законодавства є вітчизняна наукова філософсько-правова, освітня Школа яка є Європейською, самодостатньою, самобутньою та всеохоплюючою. У даному випадку важливим є реальна та відповідальна наявність політичного прагнення до певної уніфікації процесу законотворення, вироблення єдиних стандартів, технології та вимог визначення провідних ідей, системи підготовки й процедури прийняття законів. Провідними ідеями сучасного законодавства України у сфері освіти є створення умов для реалізації гарантованого рівного права українців на якісну, сучасну, наукову, безоплатну, доступну освіту, набуття компетентностей та формування професіоналізму. Прагнення до прискорення процесу входження України до єдиного Європейського науково-освітнього, інформаційного, інтелектуального простору потребує врахування того, що: кожна держава намагається захистити права й інтереси своїх громадян; ніякої єдиної раціональної моделі законодавства у світі та Європі не існує; важливим є забезпечення рівного співжиття багатоманітних національних систем законодавств та форм законодавчого процесу в різних країнах. Особливо важливим є виробити та відпрацьовувати демократичну, наукову, стабільну технологію законотворення, яка відповідає приписам Конституції України, рішенням, рекомендаціям, настановам Конституційного Суду України та не піддавати її змінам. Саме тому проблема визначення сутності, ознак й специфіки законодавчого забезпечення управління трансформаційними процесами у закладах загальної середньої освіти визначається як стратегічна, оборонна, захисна, державотворча у центрі якої знаходяться права, свободи, воля, волевиявлення, бажання, прагнення і можливості творчої обдарованої особистості.

Ключові слова: Конституція України; закон; юридичний закон; законодавство; трансформація; деформація; зміни; суть; ознаки; специфіка; заклад загальної середньої освіти.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми / Statement of the problem. Освіта – це багатоетапний динамічний та інтенсивний процес збагачення, самовиховання, внутрішнього оновлення та очищення творчої обдарованої самодостатньої особистості, набуття та вдосконалення впродовж усього життя наукових знань, наукового мислення, наукового світогляду, практичних умінь і навичок, компетентностей, професіоналізму, духовно-

моральних та матеріальних цінностей, переконань і звичок за допомогою різних форм системної пізнавальної діяльності, таких як сприйняття, увага, засвоєння, пам'ять, уява, осмислення та різних форм навчання, таких як консультування, інструктаж, тренування, дослідження та практичний досвід. Воно може відбуватися у різних місцях, включаючи сім'ю, родину, заклади дошкільної, загальної середньої, професійної, фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти, робочі місця, колективи, творчі та професійні об'єднання, клуби, будинки, бібліотеки, спільноти, і може бути формальним або неформальним.

Саме тому Конституція України, законодавство мають стати основою розробки та затвердження плану відбудови, відродження сфери освіти і науки України від наслідків російської агресії та збитків, втрат на усіх рівнях (місцевому, обласному, регіональному, загальнодержавному), має охоплювати та мати у своєму складі системні заходи з післявоєнного відродження та розвитку України науково-освітніми методами і засобами та додавати перелік пропозицій щодо пріоритетних модернізацій, удосконалення, покращення та стратегічних ініціатив, проєктів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний та післявоєнний періоди. Основним орієнтиром розвитку як сфери науки та освіти в цілому, так і закладів загальної середньої освіти зокрема мають бути розробки, проєкти, плани Національної ради з відновлення України від наслідків війни.

Визначальне і провідне місце та роль сфери науки і освіти у стабільному та стійкому широкомасштабному відновленні України слід розглядати як одну з можливих концепцій післявоєнного відродження. Концепція стабільного та стійкого відродження має базуватися на цілісному баченні розвитку науки, освіти, технологій, особистості, спільнот, суспільства, економіки та держави в цілому.

Суть, ознаки, особливості, закономірності, етапи й специфіка розвитку трансформаційних процесів у сфері освіти в цілому та закладах загальної середньої освіти зокрема визначаються та регулюються законом / юридичним законом, законодавством та нормативно-правовими актами.

Під час розробки законодавчих та нормативно-правових актів необхідно притримуватися постулату, що сфера науки і освіти є стратегічною, оборонною та визначає сьогодення і формує майбутнє на перспективу та вимагає неухильно дотримуватися цілого ряду професійних та нормотворчих вимог.

Особлива увага має приділятися врахуванню пропозицій усіх зацікавлених сторін і висновків експертної оцінки щодо юридично-правового врегулювання окресленої проблеми та забезпечення поліпшення якості, узгодженості, цілісності та системності тексту закону.

Структуризація тексту юридичного закону та нормативно-правового акту має відповідати таким критеріям: композиційної стрункості; змістовної завершеності; уніфікованості та цілісної єдності. Вимога щодо чіткої композиційно-структурної організації тексту правового акту передбачає чіткість його рубрикації – розмежування на розділи, статті, частини, пункти та їх нумерацію.

Неузгодженість українського законодавства з проблемами сьогодення, а також правовими системами, перш за все країн-членів Європейського Союзу та інших провідних держав світу, додатково ускладнює регулювання відносин між державами, їх юридичними та фізичними особами, а також вирішення відповідних спільних, глобальних та локальних науково-освітніх проблем.

Українському суспільству потрібна правова система, яка б спиралася на реальні потреби та запити усіх учасників освітнього процесу, науково-раціональну процедуру формування та удосконалення нормативно-правової, насамперед, законодавчої бази, історичну практику, досвід, надбання.

Аналіз (основних) останніх досліджень і публікацій / Analysis of (major) recent research and publications. Український народ, наука, освіта та їх основна складова – педагогіка, ураховуючи трагічні сторінки нашої історії, кров'ю вибороли, вистраждали право реалізовувати трансформаційну формулу: «Май Бога в серці – філософія серця – пізнай у собі людину – серце віддаю дітям», яку необхідно оберігати, захищати, втілювати у життя, розвивати та передавати наступним поколінням.

На її основі український народ виплекав, виростив знаних науковців, педагогів, освітян світового рівня: Миколу Амосова, Євгена Березняка, Григорія Ващенка, Володимира Вернадського, Семена Гончаренка, Віктора Глушка, Бориса Грінченка, Михайла Грушевського, Михайла Драгоманова, Олександра Захаренка, Івана Зязюна, Антона Макаренка, Сергія Максименка, Івана Огієнка, Бориса Патона, Миколу Пирогова, Василя Ремесла, Софію Русову, Олександру Савченко, Григорія Сковороду, Василя Сухомлинського, Костянтина Ушинського, Дмитра Чижевського, Миколу Ярмаченка та ін.

Подальшого розвитку потребує доленосний філософсько-методологічний, науково-культурний, просвітницький, життєстійкий проєкт, модель, програма, формула «Школа-родина», що потребує розвитку в якості і параметрах «Моя сім'я – Мій Дім, Моя Школа – Мій Дім, Мій Дім – Моя Україна, Мій Дім – Моя Фортеця».

Тобто, український народ має законне право на будівництво власної суверенної, самостійної, самодостатньої демократичної держави Україна в площині духовно-моральних Богоугодних світлих, сонячних, мудрих, праведних, позитивних, справедливих та істинних трансформацій.

Саме тому філософсько-методологічною основою науково-освітнього законодавства, а отже законодавства суверенної демократичної держави Україна мають бути вчення Юрія (Георгія) Михайловича Дрогобича (Котермака), Мануйло Олександровича Козачинського, Агатангела Юхимовича Кримського, В'ячеслава Олександровича Кудіна, Владлена Степановича Лутая, Мирослава Володимировича Поповича, Григорія Савича Сковороди, Володимира Іларіоновича Шинкарука та ін., які займалися пошуком та визначенням духовно-моральної основи в усіх суспільних, у тому числі науково-освітніх, явищах, процесах та подіях, а отже у правових і державних та робить їх неповторними найбільш оригінальними адептами природно-правового розуміння Закону, законодавства, права, пошуку Істини, встановлення Правди, опираючись на природне та ясне світло люблячого серця, чистого розуму, праведних справ.

Сучасні українські філософи роблять акцент на розвиток самоствердження, свободи, волі, індивідуальності творчої обдарованої особистості на основі єдності віри-надії-любви, що вияскравлює духовність як онтологічне осердя людини, що особливо є визначальним у забезпеченні розвитку учасників освітнього процесу закладів загальної середньої освіти.

З метою забезпечення духовно-моральної та природної відповідності протікання трансформаційних процесів керівниками закладів загальної середньої освіти мають бути опрацьовані актуальні проблеми сучасної філософії освіти, які у наш час досліджують В. Андрощук, Л. Березівська, І. Бех, В. Будак, В. Зайчук, М. Згуровський, В. Кравець, В. Кремень, Ю. Кузнецов, В. Курило, О. Локшина, В. Мельниченко, С. Ніколаєнко, О. Рафальський, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, П. Таланчук, Я. Цехмістер та ін. Їхні праці мають служити методологічною основою для підготовки, створення та розвитку законодавства України.

Отже, пріоритетом законодавства України має бути трансформаційна модернізація, яка розглядається як особлива форма розвитку як сфери освіти в цілому, так і закладів освіти зокрема, у ході реалізації якої завдяки науковій організації, оптимізації та інтенсивності освітнього процесу відпрацьовуються зміст, рівень, стандарт та якість сучасної наукової освіти, наукового мислення, наукового світогляду [28], твердість і непохитність цінностей і переконань учасників освітнього процесу, а завдяки державно-суспільному, колегіальному управлінню проявляються, вирощуються, зростають та розвиваються творчо обдаровані особистісні, колективні, народні, суспільні, військові, політичні та дипломатичні державні рішення й можливості.

Саме трансформація сприяє руху особистості, спільноти суспільства від бездуховності до духовності, від безкультур'я до культури, від незнання до знання, від брехні до Істини, мудрості і правди, від невміння до компетентності та професіоналізму, від злиденності, бідності, убогості до добробуту, достатку та Багатства, оскільки наукова організація навчання і виховання дітей, учнів, студентів стає основою їхнього інтелектуального зростання – суспільною метою, а накопичувана Богоугодна мотивація творчо обдарованих індивідів – рушійною силою соціального, економічного, технологічного творчого розвитку та прогресу в цілому.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті: на основі аналізу наукового, концептуального, законодавчого та нормативно-правового врегулювання проблем визначення сутності, ознак й специфіки законодавчого забезпечення управління трансформаційними процесами у закладах загальної середньої освіти визначити філософсько-методологічну, законну, законодавчу, нормативно-правову основу пріоритетних напрямів подальшого стійкого, стабільного розвитку української школи.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати поняття «закон» як – категорію, що дозволяє фіксувати єдність, закономірності суперечливих сторін буття.
2. Окреслити термін «юридичний закон», у тому числі у сфері освіти, як нормативно-правовий акт органу законодавчої влади або самого народу.
3. Дослідити термін «законодавство» як сукупність законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелом певної галузі права.

4. Представити основні закони та нормативно-правові акти у сфері освіти України у період державного суверенітету.

5. Запропонувати поняття «трансформація закладу загальної середньої освіти» та «управлінська трансформація закладу загальної середньої освіти».

6. Виявити яка обов'язкова послідовність певних дій щодо розробки закону називається законодавчим процесом.

7. Визначити які трансформації, деформації та зміни закріплені у Конституції України, законах та нормативно-правових актах визначають пріоритетні напрями розвитку закладів загальної середньої освіти.

8. Систематизувати сучасні підходи щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку законодавства у сфері освіти.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ / THEORETICAL FRAMEWORK

Теоретичними основами дослідження є закони і принципи: загальнонаукового пізнання, у тому числі діалектичної єдності історичного і логічного, необхідного і достатнього, кількості і якості, можливого і бажаного, доцільного і допустимого; теорії і практики формування сутності, ознак й специфіки законодавчого забезпечення управління трансформаційними процесами у закладах загальної середньої освіти у відповідності із загальнодержавними, європейськими та міжнародними нормами, стандартами, вимогами, критеріями, а також методи системного контролю, аналізу, оцінки, порівняння, узагальнення, прогнозування; вивчення статистичних даних, апробація, поширення та запровадження передового педагогічного досвіду; педагогічні спостереження, бесіди; моніторинг рівня суспільної думки та професійного оцінювання ефективності, якості, відкритості, прозорості та збалансованості управління стійким, стабільним, динамічним еволюційним розвитком закладів загальної середньої освіти.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Проведено підбір, класифікацію, систематизацію, вивчення, порівняння та аналіз наукової літератури, норм Конституції України, вимог законів, законодавства України, положень нормативно-правових актів, концепцій, програм з питань визначення сутності, ознак й специфіки законодавчого забезпечення управління трансформаційними процесами у закладах загальної середньої освіти у звичних та екстремальних умовах їхнього функціонування та їхньої творчої діяльності з урахуванням того, що вони є духовно-

моральними, суспільно-комунікаційними, науково-освітніми, культурно-просвітницькими, фізкультурно-спортивними, оздоровчими, інформаційними майданчиками становлення, зростання та гармонійного розвитку здібної, обдарованої, творчої особистості, а також зважаючи на те, що Школа стане системою стратегічного захисту та оборони при умові неухильного виконання усіма учасниками освітнього процесу духовних, моральних, природних та Конституційно-правових, праведних юридичних законів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Особливістю розвитку української сфери освіти у XXI сторіччі є широка участь політиків, законодавців, дипломатів, державних службовців, науковців, освітян, учнів та студентів у глобалістичних, трансатлантичних, атлантичних, континентальних міжнародних, європейських, загальнодержавних, регіональних, локальних та місцевих науково-освітніх, культурних, спортивних, військових глобальних та локальних протистояннях, конфліктах, кризах, подіях, а також в програмах, проектах та процесах з метою утвердженості стійкості й твердості українського народу та забезпечення державного суверенітету, соборності, самодостатності демократичної держави України на тривалий період у просторі й часі.

Держава, враховуючи волю українського народу, на законодавчому рівні має запропонувати підходи щодо трансформації юридично-правових основ розвитку сфери освіти й виховання підростаючого покоління, окреслити акценти посилення міжнародної науково-освітньої, інтелектуальної, технологічної самобутності та суб'єктності українського народу, суверенності та самодостатності демократичної держави Україна, відновлення та відродження їхнього науково-освітнього, кадрового та економічного потенціалу, розвитку правової науково-освітньої, інтелектуальної системи праведної співпраці в умовах євроінтеграції.

Важливим є напрацювати та законодавчо закріпити правовий механізм інтеграції деокупованих територій у єдиний духовно-моральний, державно-суспільний простір України. Вирішення окреслених проблем неможливо без консолідації рішень і дій органів публічної влади, місцевого самоврядування, суспільних організацій, профспілок, методичних центрів на основі вмотивованої проукраїнської діяльності представників усіх державних інституцій, у тому числі, з глибинними українськими історичними коренями, традиціями, цінностями та зміцнених праведною, щиросердною, богоугодною працею учених, викладачів, учителів і організованим, послідовним та системним навчанням і вихованням дітей,

учнів, студентів.

Тільки спираючись на праведне пізнання Істини, утвердженням правди, виконання та застосування духовних, моральних (натуральних) та природних законів можна визначити правомірну й природовідповідну основу та площину формування й розвитку юридичних законів. Оволодіння та усвідомлення духовних, моральних (натуральних), природних законів створюють передумови коли творча обдарована особистість набуває можливості наукового пізнання найбільш загальних законів єдності духовного і матеріального світів, природи, суспільства, особистості, людського мислення, Слова та справи.

Особливо в умовах війни, економічної та демографічної кризи, фінансової нестабільності важливим є розуміння та трактування понять «закон» «юридичний закон» та «законодавство».

Термін – «закон» доцільно розглядати у широкому розумінні цього поняття, як об'єктивний, істотний, необхідний, стабільний, стійкий, довготривалий, постійний, повторювальний зв'язок або відношення між явищами, подіями, сторонами, процесами, діями, справами та іншими особливостями дійсності, пізнання, праведної щиросердної богоугодної праці. Закон є вираження істотного необхідного та достатнього зв'язку явищ і процесів, об'єктів і суб'єктів та окреслює суттєве відношення між явищами і процесами яке стійко перебувають у динаміці; напрями, шлях або порядок спрямованого протікання подій, явищ та взаємостосунків у просторі й часі.

Цілісність та єдність духовного і матеріального світів обумовлює природу та енергію їх законів, закономірностей, принципів та зв'язків. Природа та суспільство не є якимось випадковим скупченням предметів, явищ, подій, суб'єктів, об'єктів, взаємостосунків тому, що в природі, суспільстві, головними складовими яких є сфера науки і освіти, існують об'єктивні закони, закономірності, принципи, зв'язки, причинність, наслідковість, необхідність, достатність.

Закон (від грец. – звичай, закон) – категорія, що дозволяє фіксувати єдність, закономірності таких суперечливих сторін буття, як взаємозв'язок, взаємозалежність, повторюваність, стійкість, регулярність, істотність, загальність та слугує попередженню та недопущенню виникнення та наявності випадковостей, непередбачуваності, безладності, хаосу, загроз, протиріч, конфліктів, іррегулярності, неістотності, нестійкості. Необхідно усвідомити, що Право – це прояв Волі, Воля – це здатність жити за Законом, а свідомість – здатність відкрити собі цей Закон та підкоритися Закону.

Поняття «Закон» вживається також як духовна, теологічна та юридична категорії. Закон призначений регулювати вчинки індивідів за чітко визначеною у ньому Божою волею та Божественним приписом і промислом. Закон – це перша і визначальна сходинка у розвитку творчо обдарованої особистості, людського суспільства, демократичної держави, «предтеча і слуга Благодаті та Істини» [27]. Закон виконує свою доленосну та історичну роль у вихованні «людського єства» [30], вимиваючи його як «брудну посудину» [30], невідворотно формує умови для Благодаті – Істини. Духовні, моральні (натуральні), природні закони спонукають людину побудувати своє життя в площині визначення сенсу свого життя, своєї місії та для того, щоб дати на запитання для чого Я живу, а не в площині як влаштувати собі комфортне життя незважаючи ні на що та/або ні на кого?

Самодостатні людське суспільство та демократична держава побудовані на основі дотримання та єдності законів: духовних, моральних (натуральних) – (Любові, Прощення, Багатства, Духовного помноження, бумерангу...), природніх (ЗБЕРЕЖЕННЯ, причино-наслідкових зв'язків, ЄДНОСТІ та боротьби протилежностей, цілісності та гармонії кількості та якості, заперечення – заперечення...), галузевих (економічних, суспільних, педагогічних [29], психологічних, фізіологічних...), юридичних законів (з питань науки, освіти, економіки, цивільного права, власності та інтелектуальної власності, захисту, оборони...) у тенденціях свого розвитку являють собою якісно новий щабель у розвитку творчо обдарованої особистості, спільноти, суспільства, держави та інноваційної економіки знань побудованих на основі ортодоксальних, класичних духовно-моральних, гуманних засадничих принципів та цінностей.

Самодостатність, захищеність, цілісність, згуртованість та взаємозв'язок людини, спільноти, суспільства, держави у волі та свободі за законами любові є основним пріоритетом розвитку закладів загальної середньої освіти.

Окремого та детального дослідження потребують закони управління: професійно виконуй, що зобов'язаний та не очікуй подяки і нагород; не нашкодь, не виплесни осердя та не перекресли основну ідею своєї творчої діяльності та свого колективу, українського народу; творчо твори, але не витворяй; у своїх рішеннях та у праведній праці опирайся на надбання, напрацювання народу, своїх колег, своїх підлеглих; не принижуй та не погіршуй стан і умови життя та праці своїх підлеглих та колег, з часом до них прийде звернутися за порадами, підтримкою та допомогою; порівнюй, систематизуй, аналізуй, прогнозуй явища, процеси, дії, справи,

працю з метою визначення де добро – де зло, де правда і Істина – де брехня і фальш; забезпечуй гармонійну діяльність колективу у відповідності із законом, закономірностями, принципами гармонійного коливання метрономів із єдиними параметрами у єдиній площині.

Під час управління закладами загальної середньої освіти необхідно пам'ятати, що першоосновою праведної, щиросердної, богоугодної праці й навчання є духовні, моральні (натуральні) закони – Божі вічні закони які керують світом, Космосом і Всесвітом. Саме тому, на думку Григорія Сковороди «Закон Божий існує вічно, є райським деревом, – плодом життя, – Божим серцем в людині, – дверима храму Божого» [30].

Критерієм дотримання духовних, моральних (натуральних) законів є сердечна, чиста, безкорислива віра та добрі справи які нам назначено здійснити. Плодом же праведної, щиросердної, богоугодної праці, навчання творчо обдарованої особистості має бути любов, радість, мир, милосердя, щастя, довготерпіння, благість, сумирність, стриманість. Управління ж організацією навчання й виховання дітей та учнів є надвеличезною, ретельною, доленосною справою яка робиться маленькими поміркованими кроками із щирою любов'ю в серці, глибокою вірою та продуманими, виваженими, узгодженими рішеннями і діями.

Під час розробки та прийняття юридичних законів, а особливо у сфері науки і освіти необхідно притримуватися такого Закону «Не поспішай ні в чому тому, що Закон дій Божих – поступовість, неквапливість, спокій, витримка, терпіння, а зате дивна стійкість, непохитність, твердість, тривалість» [31]. Коли немає поспіху в процесі законотворення, рішення підготовлені, узгоджені та виважені, дії розмірені й спокійні, справа робиться не швидко без поспіху то і буде результат Богу угодний.

На учителів покладається зобов'язання навчити підростаюче покоління жити за духовними, моральними (натуральними), природними, соціальними, економічними та відповідними галузевими законами, усвідомивши наукові знання, опанувавши науковим мисленням, оволодівши науковим світоглядом [28], звіривши свої можливості та бажання, заглибившись у проблеми життя та знайшовши у собі силу волі, позитивну енергію духу, піднятися над негараздами турбулентних критичних збудників сьогодення, над проблемами страхіть і лихоліть війни, економічної, фінансової, демографічної, техногенної криз та катастроф, «усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми нинішніми та прийдешніми поколіннями» [3] з метою визначення та забезпечення подальших шляхів еволюційного,

динамічного, стабільного, стійкого розвитку й зростання особистості, спільноти, суспільства, держави та збереження й зміцнення класичних ортодоксальних цінностей, традицій та орієнтирів.

Саме тому всеохопленість й орієнтація філософського учення Сковороди на пошук в людині людського, визначення морально-релігійної основи в усіх суспільних явищах, а отже правових і державних справах робить його одним із найбільш оригінальних adeptів природно-правового розуміння права. І в цьому вбачаємо певну спадковість українського Сократа вченню, ідеям, поглядам М. Козачинського.

«Природа людини» [27], її розум є найвищим суддею як вчинків окремої людини, так і діяльності усього суспільства. Досягнення суспільного поступу залежить від розвитку освіти, просвіти й науки. До найважливіших «природних прав» [27] людини відноситься право на повноцінне, захищене, щасливе життя, право приватної власності й право свободи, волі й вибору, адже порушити натуральні, природні закони не може навіть Бог, що їх створив.

На думку Григорія Савовича саме серце є головним у досягненні спорідненості («сродності») [30] – відповідності між внутрішнім і зовнішнім, між Богом і «твар'ю». Мислитель поєднує розум, серце і дію в одне: «...серце є думок безодня... думки – насіння і джерело діям» [30]. Про прихильність Сковороди до природно-правового розуміння свідчить, зокрема, те, що дві натури в людині проявляються і у наявності двох законів (слід за аналогією розуміти внутрішнього – природного і зовнішнього – людського, позитивного).

Духовне для Сковороди невід'ємне від раціонального, звідси – той самий «розум серця» [30], який створює єдність психоемоційного та інтелектуально-раціонального начал в людині й розумінні змісту права або природного права. Мислитель не зупинявся на особливостях філософського обґрунтування саме права. Вчення про дві натури і три світи поруч із чітким усвідомленням неправового характеру позитивного казуїстичного права часів Сковороди з його інквізиційним процесом, писемністю і закритістю процедури, а також становістю, створювали оригінальне уявлення мислителя про справедливість і правду як основу права.

Саме тому українські філософи сучасності стверджують, що духовність є визначальною у підготовці, формуванні та розвитку законодавства та постає як інтегральна, об'єднуюча, цементуюча категорії, що виражає філософську, моральну, теоретико-пізнавальну, науково-освітню, культурну, інформаційну, художньо-творчу спрямованість та

активність людини. Обрії духовності вони рекомендують окреслювати через екзистенціалізм «віра, надія, любов» [34], любов у них найважливіша, найбільша тому, що «Бог – це любов» [1], [2].

Категорія духовності у конкретних праведних, богоугодних справах, щоденному житті наповнюється душевністю особистості-організатора, керівника, управлінця, учителя, наставника, опікуна, яка виражається спрямованістю людини не до трансцендентного, глобалістичного, турбулентності, дифузії, хаосу, деформацій та змін, а до трансформації – правди, Істинності, людськості, справедливості, гармонії до ближнього, а також здатність до конкретно вираженої Любові, допомоги, захисту, підтримки, співчуття та розради.

Необхідно враховувати, що у реальному житті великий вплив на регулювання процесу життєдіяльності, життєтворчості обдарованої особистості, реалізацію її прав, волевиявлення, свобод та обов'язків мають юридичні закони особливо у сфері науки, освіти, інтелектуальної власності, інновацій. Юридичні закони можуть бути модельними, загальними, спеціальними, галузевими, прямої дії у певній сфері чи галузі. Категорія юридичного закону формувалась у контексті уявлень про організуючі та самоорганізуючі функції людини, спільноти, суспільства, держави та юридичних норм і перенесення цих уявлень у практичну площину.

Юридичний закон, зокрема, у сфері освіти – нормативно-правовий акт органу законодавчої влади або самого народу, який регулює найважливіші суспільні відносини, приймається в особливому порядку і має вищу юридичну силу. У процесі історичного розвитку людства юридичні закони отримали назву – Закон. Основним законом будь-якої держави є Конституція або звід законів конституційного рівня. Положення закону або сам закон, прийняті Верховною Радою України, можуть бути прокоментовані, уточнені, відхилені, скасовані Конституційним Судом України. Рішення Конституційного Суду України є остаточним і обов'язковим до виконання.

Закон є головним засобом зовнішньої публічної фіксації та нормативного закріплення прав, свобод, волі, волевиявлення, обов'язків людини, що створює можливість чіткого визначення конкретного змісту.

Під час підготовки законопроектів у сфері освіти необхідно враховувати те, що закріплена в законах обов'язкова послідовність певних дій щодо розробки закону називається законодавчим процесом. Він складається з таких чинників – вивчення конкретної освітньої проблеми, прояв законодавчої ініціативи, прийняття рішення та його реалізація, які

включають: системне та широке вивчення проблем розвитку науково-освітньої сфери на прикладі творчої діяльності провідних наукових установ та закладів освіти, а також науковців, викладачів, учителів та їхніх учнів, послідовників, промисловців, підприємців, роботодавців; внесення до центральних органів державної виконавчої влади та органу законодавчої влади пропозицій про необхідність прийняття нового закону; напрацювання проєкту закону із залученням авторитетних представників учасників освітнього процесу та суспільних науково-освітніх, професійних, профспілкових організацій; широке оприлюднення законопроєкту та врахування пропозицій перед внесенням до парламенту; збір та узагальнення пропозицій при підготовці законопроєкту до другого та при потребі до третього читання; прийняття й опублікування закону; набрання ним чинності (вступ закону в силу); організація та забезпечення реалізації норм Закону при умові гарантованого необхідного і достатнього фінансування, кадрового, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення.

Нагальною та критичною проблемою законодавчого процесу в Україні є необхідність зменшення та мінімізація впливу іноземних юридичних та/або фізичних осіб, консультантів, радників, експертів та їхніх агентів та посіпак, які нав'язують чужі норми та нормативи і ніякої реальної відповідальності за прийняття рішення не несуть.

В Україні право ухвалити закон належить Верховній Раді України і безпосередньо українському народу шляхом проведення референдуму (всенародного голосування), а право законодавчої ініціативи – Президенту України, Кабінету Міністрів України та народним депутатам України.

У процесі розвитку закладів загальної середньої освіти необхідно враховувати, що еволюційно, динамічно й цілеспрямовано розвиваються ті держави, народи, нації, у яких приймаються моральні, природовідповідні, людиноцентриські закони та притримуються постулату «*Dura lex, sed lex*», що означає – «Закон суворий, але це закон».

Окреслюючи розуміння терміну «юридичний закон» досить часто, коли ми вживаємо терміни «закон» і «законодавство» ми не задумуємося над тим, а які власне нормативно-правові акти відносяться до цих термінів.

У той же час необхідно враховувати, що правові системи різних країн дещо по-різному використовують зазначені терміни. Так у державах з федеральним устроєм є загальнодержавне законодавство: законодавства суб'єктів федерації та є місцеве законодавство – нормативні акти органів місцевого самоврядування управлінсько-територіальних одиниць, що

входять до складу суб'єктів федерації. Хоча Україна не має федеративного устрою, але згідно Конституції Верховна Рада Автономної Республіки Крим має право приймати свої закони у межах власних повноважень.

Під час підготовки, обговорення та прийняття законів з питань розвитку сфери освіти особливо політикам, законодавцям та фінансистам необхідно враховувати, що ця сфера є стратегічною, оборонною, захисною яка охоплює та стосується усіх жителів країни та усіх інститутів спільноти, суспільства, держави, економіки, мікро-, середнього- та макробізнесу.

Формування і розвиток законодавства у сфері освіти привертає увагу до того, що особливістю законодавчого процесу в Україні є те, що Українська Конституція [6] використовує два однокореневі терміни: закон і законодавство.

Керівникам (директорам) закладів загальної середньої освіти у своїй управлінській, керівній діяльності необхідно враховувати, що термін «законодавство» досить широко використовується у правовій системі держави, в основному, у значенні як сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права.

Ураховуючи наявну практику вільного трактування терміну «законодавство» Конституційний Суд України прийняв рішення [28], що поняття «законодавство», треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті у межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України.

Тобто, на сьогодні поняття «законодавство» охоплює частину нормативно-правових актів, до якої відноситься:

- 1) закони України (закони, кодекси);
- 2) закони про ратифікацію Верховною Радою України міжнародних угод, договорів;
- 3) рішення Конституційного Суду України;
- 4) постанови Верховної Ради України;
- 5) укази Президента України;
- 6) декрети Кабінету Міністрів України;
- 7) постанови Кабінету Міністрів України;
- 8) розпорядження Кабінету Міністрів України;
- 9) накази міністерств з питань освіти які зареєстровані Міністерством

юстиції України.

Українському народу, за прикладом суверенних держав, особливо важливо розробити, затвердити та реалізовувати принципи закону про взаємність, який має поширюватись також на сферу науки і освіти. Закон про взаємність, або принцип взаємності, у міжнародному приватному праві означає, що застосування права іноземної держави може залежати від того, чи застосовує ця держава аналогічні норми щодо права іншої держави, народу, національності.

Особливо актуальним є дотримання принципів рівності, взаємності та консолідації під час вирішення проблем реалізації права на освіту представників національних меншин України, а також українців за кордоном як представників національних меншин та переселенців, мігрантів, найманих робітників та їхніх сімей, особливо дітей, учнів, студентів. Іншими словами, якщо Україна застосовує певні правила щодо певної країни, то ця країна може застосовувати аналогічні правила щодо України. Це стосується розвитку сфери науки і освіти, захисту інтелектуальної власності, цивільних, сімейних, трудових та інших приватних відносин, ускладнених іноземним наративом, баченням, елементом, впливом, натиском, забаганками.

Удосконалення, розширення, уточнення законодавства мають бути спрямовані на створення правової бази та розвиток як сфери освіти в цілому, так і кожного учасника освітнього процесу зокрема. При цьому важливим є широке та детальне обговорення проєктів законів та нормативно-правових актів з глобальних та локальних проблем за участю всіх зацікавлених сторін, учасників науково-освітнього процесу. Неправомірним є формування штучної та масової «підтримки» та «лобіювання» законодавчих ініціатив, примушення до пошуку компромісів, при наявності суттєвих пропозицій, застережень, зауважень, заперечень, протиріч, від державних органів управління усіх рівнів, суспільних організацій, самоврядних академій, профспілок та провідних і авторитетних науковців і освітян.

Під час управління закладами загальної середньої освіти необхідно врахувати першопричини, причини, колізії законодавчих норм – розбіжності змісту (зіткнення) двох або більше формально чинних норм права, прийнятих з одного й того ж питання, ускладнюють чистоту та хід трансформаційних процесів.

У законодавчій та правозастосовній практиці важливе значення має виважене та правове розв'язання протиріччя, тобто визначення норми, яка повинна бути застосована до конкретних правовідносин, юридичного врегулювання та консолідації співпраці.

Законодавство, яке регулює пріоритетні напрями розвитку сфери освіти України, ґрунтується на Конституції України [6] та включає Закон України «Про освіту» [10] та інших спеціальних законах, актах та міжнародних договорах. Воно визначає правові засади організації та діяльності закладів освіти, права та обов'язки учасників освітнього процесу, а також компетенцію державних органів і органів місцевого самоврядування у сфері освіти та гарантованого рівного права на сучасну наукову освіту.

Законодавство, як сукупність законів і нормативно-правових актів має визначати спрямування та масштаби трансформаційних процесів в людині, спільноті, суспільстві, державі. Під час підготовки, обговорення та прийняття законів особливо важливим є визначення трансформації закладу освіти, трансформації управління закладом загальної середньої освіти.

Трансформація закладу загальної середньої освіти визначається як самопізнання, перетворення, оновлення, модернізація, оздоровлення душі і тіла, осучаснення, стримування, обрізання гріха, гріховності, гріхопадіння, лінощів, лихослів'я, авантюризму, безкультур'я, очищення школи як цілісного духовно-морального, науково-освітнього, культурного, спортивно-оздоровчого, інформаційного соціального інституту й структури, що з часом супроводжуються їхнім циклічним (4, 5, 3/9–12 років) динамічним еволюційним розвитком, докорінною реорганізацією та реформуванням.

Важливим є розуміння того, що поняття «трансформація» визначається також як перетворення, модернізація, реорганізація закладів освіти з метою сприяння розвитку учасників освітнього процесу, що забезпечує зростання знань, компетентностей, професіоналізму дітей, учнів, учителів та утвердження світлих, добродійних переконань, стабільності та стійкості, сповідування та захист класичних ортодоксальних духовно-моральних цінностей, встановлення правди, усвідомлення Істини, утвердження та зміцнення авторитету, статусу, значення та впливу школи на процеси й динаміку життєстійкості, життєдіяльності, життєтворчості обдарованої особистості та гармонійного співжиття, праведної, щиросердної співпраці та спільного життя у колективі, спільноті, сім'ї, суспільстві, державі, економіці.

Особливе місце і роль у житті особи, спільноти, суспільства, держави належить управлінським трансформаціям у закладах загальної середньої освіти які є СЕРЦЕМ українського народу.

Управлінськими трансформаціями закладу загальної середньої освіти називають докорінне перетворення, оновлення, модернізація стандарту, форми та змісту управлінської системи, досягнення нового позитивного кількісного та якісного стану її організації та функціонування, а також перехід до демократично-колегіальних принципів, методів та форм управління в центрі якого є творча здібна, обдарована, талановита особистість із своїми правами, волевиявленнями, обов'язками, задатками, якостями, бажаннями, потребами та потенціалом.

Основним шляхом трансформацій системи державно-суспільного управління школою вважається проведення відповідних модернізацій, реорганізацій, реформ наслідком яких є перетворення, обрізання гріха, гріховності, гріхопадіння та злоби, очищення душі, думок, серця і тіла, оновлення, реорганізація певного суб'єкта та/або об'єкта, що сприяє їхньому зростанню, розвитку та забезпеченню еволюційного динамічного переміщення, переходу у новий якісно вищий рівень та/або стан, тобто його гармонійну трансформацію.

Трансформації у сфері науки і освіти слугують платформою для Миру, Любові, Єдності, Солідарності, Союзу, а також стійкого, стабільного динамічного еволюційного розвитку творчо обдарованої особистості, соціального правового рівноправного людського суспільства, демократичної держави, інноваційної економіки знань, юридичних та фізичних осіб, бізнесу, фермерства, торгівлі, зв'язку.

Саме тому нормативно-правовий акт у будь-якій формі, у будь-якому вигляді має бути пронизаний головною ідеєю – дотримання та неухильне виконання духовних, моральних (натуральних), природних та педагогічних, біологічних, фізіологічних і психологічних законів.

Стратегічно важливим є те, що під час розробки та прийняття законів, що регулюють розвиток державоутворюючої, стратегічної, оборонної, життєво визначальної сфери освіти необхідно враховувати, що Актом проголошення незалежності України зафіксовано *«незалежність України та створення самостійної української держави – УКРАЇНИ»* [14].

Саме тому конституційний процес та процес законотворчості мають спонукати з'ясовувати заздалегідь, які трактування об'єктів, явищ, подій, станів, етапів дійсності характеризуються конституційними, законодавчими термінами і чи дійсно ці терміни відповідають духовній,

моральній, енергетичній чистоті, природі вказаних явищ та потрібно надати їм перш за все мовного тлумачення і з'ясувати, зокрема, походження цих термінів, їхні духовні та моральні субстанції, генетичні зв'язки, одвічно корені, історичні джерела, справжнє, можливі, й нині забуті значення, психологічне навантаження, інтелектуальну складову, транскрипцію, співзвучність, мелодійність, достовірність тобто провести етимологічний аналіз.

Як у звичному, так і у науковому розумінні, конституційні та законодавчі терміни оцінюються як певні факти, як щось цінне й досяжне, що створюється людьми, як певні ступені та рівні захисту, цінні властивості, характеристики предметів, подій, історичного поступу і явищ. Інакше кажучи, конституційні та законодавчі терміни становлять собою певну потребу й благо, тому, що класифікація тих чи інших об'єктів, подій, явищ як важливих або цінних для людини означає, що ці об'єкти, події, явища чи стани є живильною енергією динамічного еволюційного стійкого стабільного розвитку, а кваліфікація в законі ж як іноземного, чужорідного, неважливого означає, що конкретний термін, поняття, трактування не є не тим, не іншим.

На життя особистості, спільноти, суспільства, держави, на стан розвитку науково-освітньої сфери впливають духовно-політична, державно-енергетична узгодженість термінів і понять на конституційному, законодавчому, нормативно-правовому рівнях. Про це свідчать реалії нашого життя та зовні скеровані деформації, зміни, коливання і «хаотичність» у розвитку сфери освіти. Наслідком зовнішнього впливу, корегування та вливання є духовно-енергетична неузгодженість термінів і понять на конституційному рівні які впливають на духовно-моральну чистоту навчально-виховного та освітнього процесів. На трактування тих чи інших понять, термінів, виразів впливають також політичні, ідеологічні, соціальні, інформаційні, духовні, моральні та ціннісні деформації, турбулентності, зміни.

Особливої уваги та аналізу потребують соціальні деформації які виражаються в негативних змінах в особистості людини, спільноті, суспільстві, державі (їх цінностях, традиціях, історичній пам'яті, інституційній пам'яті, стереотипах, характері, мисленні, поведінці та спілкуванні), які виникають у результаті зовнішнього втручання, фальсифікацій, маніпуляцій та під впливом певних інформаційних, соціальних та економічних умов, найчастіше під час неприродовідповідного навчання й виховання підростаючого покоління та тривалого порушення законів, закономірностей і принципів праведної, щиросердної праці та

навчання і виховання. Особливо складними є політико-соціальні деформації які закріплені в конституції, законах, символах, атрибутах того чи іншого народу, меншини, спільноти, групи. Це явище, коли у результаті перебування у певних інформаційних «наративах», а також коли процес навчання та виховання підростаючого покоління, реалізації професійних обов'язків або тривалого виконання певної соціальної ролі призводять до появи невідповідних для нормального функціонування в суспільстві рис характеру чи поведінки людини, групи людей, окремого прошарку населення.

Деформації як правило появляються у результаті «непідготовлених», неочікуваних, раптових, непопулярних сконцентрованих змін, тобто змінювання переходу, перетворення складових соціальних груп, предметів, змісту, явищ, процесів, заміна одних параметрів, оціночних критеріїв одних іншими, переформатування однієї групи учасників освітнього процесу в іншу, а також спонтанна зміна умов навчання й виховання підростаючого покоління у просторі й часі. Деформації та зміни призводять до конфліктів, протистоянь, протиріч, криз, втрат і розривів у результатах та якості навчання, виховання, праці.

Важливим є те, що під час підготовки та прийняття Верховною Радою України Закону «Про освіту» у 2017 році у державі було 1,3 млн. дітей дошкільного віку, 3,8 млн. школярів, 0,3 млн. учнів професійно-технічних навчальних закладів, 1,6 млн. студентів, 0,62 млн. учителів та викладачів, 18,0 млн. батьків, що становило більше 67 % від населення України. Тобто, сфера освіти фактично проектувала свою діяльність на весь український народ і від її духовно-моральної, науково-практичної, професійної спрямованості, ефективності, рівня, інтенсивності та якості розвитку залежало майбутнє особи, суспільства, держави.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз мети сфери освіти

№ з/п	Закон України «Про освіту» (1991)	Закон України «Про освіту» (1996)	Закон України «Про освіту» (2017)
1	2	3	4
1	Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного	Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави	Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної

Продовження табл. 1

1	2	3	4
	розвитку суспільства і держави		соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави
2	Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями	Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями	Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору
3	Освіту в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами	Освіту в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами	

Саме тому турбує той факт, що тенденція термінологічних деформацій та змін стала притаманною також і для освітнього законодавства.

Про це свідчить те, що впродовж 35 років відбулася схематичне переоцінювання на законодавчому рівні розуміння значення та мети сфери освіти.

Зміна поняття освіти, мети освіти та основ освіти призвела до юридичного закріплення та деформації освітніх термінів.

Таблиця 2

Деформація освітніх термінів

№ з/п	Класичні терміни визначені законодавством	Законодавча термінологічна асиміляція
1	2	3
1	Атестат про середню освіту	Свідоцтво про повну середню освіту
2	Викладач	Науково-педагогічний працівник
3	Вчений (науковець)	Науковий працівник
4	Гуртожиток (інтернат)	Пансіонат
5	Директор школи	Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти
6	Завданнями загальної середньої освіти є: виховання громадянина України	Відсутні
7	Навчальна програма	Освітня програма
8	Навчальний заклад	Заклад освіти
9	Навчально-виховний процес	Освітній процес
10	Наставник або репетитор	Тьютор
11	Правозахисник	Омбудсмен
12	Управління, керування, завідування	Менеджмент, менеджмент управління
13	Учень	Здобувач освіти
14	Учитель	Педагогічний працівник
15	Цькування	Булінг (цькування)
16	Середня школа	Заклад загальної середньої освіти
17	Учитель	Педагогічний працівник
18	Творчість	Креативність
19	Навчальний план	Курікулум
20	Наставник, репетитор, приватний викладач	Тьютор

Продовження табл. 2

1	2	3
21	Візія	Бачення, мрія або образ майбутнього
22	Опція	Право, що-небудь вимагати або бажати, варіант вибору
23	Наставник, фахівець, який допомагає молодим спеціалістам досягати їхніх особистих та професійних цілей	Коучер (коуч)
24	Методист, учитель учителів	Фасилітатор

Концепція змін у сфері освіти призвела до порушення принципів стабільності, збалансованості та узгодженості законодавства, у тому числі й у сфері освіти, одним із прикладів є наведена таблиця з фіксацією даних станом на 31 березня 2025 року.

Із наведеної таблиці видно, що з 2014 року Верховною Радою України ухвалені закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про фахову передвищу освіту» (2019), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про дошкільну освіту» (2024), «Про професійну освіту» (2025) та 312 законів про внесення змін до базового закону «Про освіту» та освітянських законів прямої дії як реформаторські в основі яких лежить концепція змін.

Таблиця 3

Динаміка внесення змін до законодавства у сфері освіти

№ з/п	Назва закону	Рік прийняття	Прийнято законів про внесення змін	Рішення Конституційного Суду України
1	2	3	4	5
1	Про освіту	2017	43	
2	Про дошкільну освіту	2024	1	
3	Про повну загальну середню освіту	2020	17	1
4	Про фахову передвищу освіту	2019	21	
5	Про вищу освіту	2014	68	1
6	Про професійну (професійно-технічну) освіту	1998	29/17	1
7	Про освіту	1996	37/9	2

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5
8	Про загальну середню освіту	1999	27/13	2
9	Про позашкільну освіту	2000	17/12	
10	Про дошкільну освіту	2001	33/18	
11	Про вищу освіту	2002	19/3	2
12	Усього	-	312/72	9

Майже 400 прийнятих законів, внесення змін, уточнень до базового і спеціальних законів, 9 рішень Конституційного Суду України (більше десяти законів у рік) свідчать про нестабільну, критичну ситуацію у сфері освіти яка загострюється злиденним фінансуванням, втратами, розривами, нестабільністю, великим дефіцитом учителів, вихователів.

Протилежною субстанцією деформаціям, змінам, турбулентності, дифузії, хаосу є трансформація. На відміну від деформацій, змін в основі яких лежать політичні, економічні, фінансові, соціальні процеси, події і явища, трансформація представляється як глибоко філософська субстанція, що відображає процес, динаміку та спрямованість руху і взаємодію предметів і явищ об'єктивної дійсності, переходу від одного стану до якісно і кількісно іншого. Загальне джерело, механізм і напрями трансформації у розвитку сили, твердості і стійкості духу, природи, суспільства людського мислення, свідомості, світогляду та базуються на єдності й цілісності діалектики духовних, моральних (натуральних), природних, юридичних і фахових законів.

Замість періоду змін, деформацій, турбулентності, дифузії, хаосу в українському суспільстві має наступити епоха напруженої, копіткої, щоденної, праведної, щиросердної, богоугодної творчої праці над забезпеченням втілення, реалізації та дієвості трансформації які черпають свою силу, енергію, зміст у духовних, моральних (натуральних), природних законах які є сталими, стабільними, стійкими, незмінними, непохитними, постійними, твердими, повсякчасними – ВІЧНИМИ. Український народ та його представники науковці, вчителі, священники вибороли право в кровопролитних війнах, нищівних голодоморах, приниженнях, ув'язненнях, концтаборах наповнити трансформацію освітнього юридично-правового поля Богоугодним Словом, терміном, змістом, традиціями, ортодоксальними класичними цінностями, закономірностями, положеннями, новелами, нормами, принципами.

Адже Істинна трансформація спрямовує процес навчання і виховання підростаючого покоління у площину Добра, Людськості та спонукає їх пізнати, зрозуміти, усвідомити, що найбільша розкіш у світі – це Життя, Життя в Мирі, Любові, Спокої, Багатстві, Достатку і без війни, конфліктів, корупції, протистоянь, втрат, розривів, злоби.

ВИСНОВКИ / CONCLUSIONS

Результати досліджень свідчать про те, що поняття освітнього законодавства включає в собі Конституцію України, базовий Закон України «Про освіту», галузеві освітні закони (закони прямої дії), кодекси, закони, постанови Верховної Ради України, рішення Конституційного Суду України, постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України, якими встановлюються зобов'язання державних органів управління всіх рівнів та органів місцевого самоврядування, наукових установ, закладів освіти, методичних служб, а також правила поведінки та зобов'язань учасників освітнього процесу, регулюються умови реалізації права дітей та учнів на якісну, сучасну, наукову, безоплатну, доступну загальну середню освіту, представляють шляхи вирішення конкретних освітніх проблем та умов захисту, оборони життя і життєдіяльності учасників освітнього процесу, нормативно-правові акти Уряду, які визначають права, свободи, обов'язки жителів України, організацій, держави, а також юстовані нормативно-правові акти центральних органів державної виконавчої влади, що врегульовують стратегічні, пріоритетні і специфічні проблеми діяльності закладів освіти тощо.

Законодавство, у тому числі й у сфері освіти, буде ефективним та якісним коли буде забезпечена єдність та цілісність системи: Божа Любов – волевиявлення українського народу – право – закон – влада – мораль – рішення – дія – результат – успіх. Перспектива, юридично закріплена в законодавчі новели, норми, критерії, буде реалістичною коли політиками, законодавцями і управлінцями буде глибоко, усебічно, системно, поетапно вивчена проблема забезпечення стійкого, стабільного, еволюційного, динамічного розвитку закладів загальної середньої освіти України які становлять фундамент особи, спільноти, суспільства, держави, економіки та основу майбутнього.

Саме тому законодавство має будуватися не за критеріями політичного бачення, відданості, лояльності, самовпевненості, залежності, а на засадничих принципах компетентності, Школо-професійної, народної, колективної та фахової інституційної пам'яті сформованих на науково-

практичній основі культури консолідованої, щиросердної, праведної співпраці, взаємодії та персональної відповідальності за бачення, ініціативи, месиджі, прийняті рішення, вказівки, дії та кінцеві результати.

Вирішення окреслених завдань не можливе без проявлення реальної політичної волі щодо закріплення стратегічного статусу та сприяння розвитку сфери науки і освіти, а також законодавчого врегулювання, прийняття виважених позитивних рішень, визначення необхідних рівнів, установок та індикаторів ефективності і якості реалізації законодавчого процесу та механізмів реалізації законодавчих установок, новел та нормативів стосовного забезпечення гарантованого рівного Конституційного права дітей та учнів на якісну сучасну наукову, безоплатну, доступну освіту впродовж всього життя.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі / Prospects for further research in this direction. Дослідження сутності, ознак й специфіки законодавчого забезпечення управління трансформаційними процесами у закладах загальної середньої освіти є актуальним і має проводитися на постійній, системній, комплексній основі з урахуванням того, що Школа є Серцем українського народу і має бути юридично захищена у кожному куточку суверенної, самостійної, самодостатньої демократичної України.

Подальший розвиток законодавства у сфері освіти має бути спрямованим на реалізацію для дітей та учнів гарантованих Конституцією України рівних прав на якісну сучасну наукову, доступну, безоплатну дошкільну, повну загальну середню, позашкільну, професійну, фахову передвищу, вищу освіту на основі реального врахування пропозицій, застережень, інтересів творчо обдарованої особистості, спільнот, соціального людського суспільства, демократичної держави, інноваційної економіки знань, наукових, суспільних, профспілкових самоврядних організацій, підприємців, промисловців, фермерів, представнику малого, середнього і великого бізнесу.

Законодавство України, особливо у стратегічній, оборонній, державоутворюючій сфері освіти, має відповідати засадничим принципам духовності, моральності, демократизму, гуманізму, науковості, об'єктивності, системності, комплексності, стійкості, стабільності, чистоти, грамотності, масштабності та збереження наявних історичних та професійних успіхів, надбань, напрацювань, здобутків, перемоги та устремління до нових перспектив, висот і горизонтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

- [1] *Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту* / пер. І. Огієнка; Українське біблійське товариство. Б.м., 2013.
- [2] *Біблія для дітей*. Вид-во: Почаївська Лавра, 2015.
- [3] Верховна Рада України. (1996, Черв. 28). *Конституція України № 254к/96-ВР*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- [4] Верховна Рада України. (2017, Лип. 13). *Закон № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
- [5] Верховна Рада України. (2017, Верес. 05). *Закон № 2145-VIII «Про освіту»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- [6] Верховна Рада України. (2020, Січ. 16). *Закон № 463-IX «Про повну загальну середню освіту»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- [7] Верховна Рада України. (2015, Листоп. 26). *Закон № 848-VIII «Про наукову і науково-технічну діяльність»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
- [8] Верховна Рада України. (2023, Серп. 24). *Закон № 3354-IX «Про правотворчу діяльність»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
- [9] Верховна Рада України. (1997, Трав. 21). *Закон № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
- [10] Верховна Рада України. (2010, Лют. 10). *Закон № 1861-VI «Про Регламент Верховної Ради України»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>
- [11] Верховна Рада України. (2014, Лют. 27). *Закон № 794-VII «Про Кабінет Міністрів України»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
- [12] Верховна Рада України. (1999, Верес. 21). *Закон № 1071-XIV «Про ратифікацію Основної Угоди про співробітництво між Дитячим фондом ООН та Урядом України»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-14#Text>

- [13] Верховна Рада України. (2024, Черв. 06). Закон № 3786-IX «Про ратифікацію Рамкової угоди між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3786-20#n2>
- [14] Верховна Рада України. (1991, Серп. 24). Постанова № 1427-XII «Про проголошення незалежності України». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#n10>
- [15] Президія Верховної Ради України. (1994, Жовт. 31). Постанова № 180/94-ПВ «Про впорядкування організації і здійснення законодавчого процесу Верховною Радою України». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180/94-%D0%BF%D0%B2#Text>
- [16] Конституційний Суд України. (1998, Лип. 09). Рішення № 12-рп/98 «у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну "законодавство") справа: № 17/81-97; № 1-1/98». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text>
- [17] Конституційний Суд України. (2002, Листоп. 21). Рішення № 18-рп/2002 «у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень постанов Кабінету Міністрів України "Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах", "Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 р. № 1031" та пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України "Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128" (справа про безоплатне користування шкільними підручниками) справа № 1-29/2002». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-02#Text>
- [18] Конституційний Суд України. (2004, Берез. 04). Рішення № 5-рп/2004 «у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України "держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних

- зкладах" (справа про доступність і безоплатність освіти) справа № 1-4/2004». [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04#Text>
- [19] Конституційний Суд України. (2023, Лют. 07). Рішення № 1-р/2023 «у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього частини другої статті 22 Закону України "Про повну загальну середню освіту" справа № 1-5/2020(118/20)». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-23#Text>
- [20] Кабінет Міністрів України. (2007, Лип. 18). Постанова № 950 «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF#n1629>
- [21] Кабінет Міністрів України. (2014, Жовт. 16). Постанова № 630 «Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text>
- [22] Кабінет Міністрів України. (2016, Груд. 14). Розпорядження № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
- [23] Європейський Парламент та Рада Європейського Союзу. (2006, Груд. 18). Рекомендація 2006/962/ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя». [Електронний ресурс]. Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text
- [24] Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. Освіта переможців. Київ, 2025. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf> Дата звернення: Верес. 01, 2025.
- [25] Біла книга реформ 2025. Розділ 13. Реформування освіти й науки. Вокс Україна. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/aYfane> Дата звернення: Верес. 01, 2025.

- [26] *Більше прав і свобод для вчителів. Діти чекають змін.* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/buklet.pdf> Дата звернення: Верес. 01, 2025.
- [27] М. Г. Братасюк, «Філософсько-правові ідеї Іммануїла Канта та Мануйла Козачинського в контексті сучасності», *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*, т. 35(74), № 2, с. 124–129, 2024. [Електронний ресурс]. Доступно: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/21.pdf Дата звернення: Січ. 10, 2025.
- [28] В. І. Вернадський, *Вибрані праці*; в.о. Нац. акад. наук України / пер. М. І. Кратка. Київ, Україна : Вид-во «Наукова думка», 2005.
- [29] С. У. Гончаренко, *Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення*. Рівне, Україна : Волинські обереги, 2012.
- [30] Григорій Сковорода, *Повне зібрання творів у двох томах*. Київ, Україна : Наукова думка, 1973, т. 1; 1973, т. 2. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/ydOPb3> Дата звернення: Січ. 10, 2025.
- [31] Григорій Сковорода: погляди на право та суспільство (пам'ятка читачеві). Херсонська обл. універсальна наук. біб-ка ім. Олеся Гончара, 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://biblio.lib.kherson.ua/poglyadi-skovorodi.htm> Дата звернення: Січ. 10, 2025.
- [32] Д. Чижевський, *Нариси з історії філософії на Україні*; випр. перше вид. Прага, 1931; Київ, Україна, 1992. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph.htm> Дата звернення: Січ. 10, 2025.
- [33] Верховна Рада України. *Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. Затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана. Підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового (історичний документ).* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html> Дата звернення: Січ. 10, 2025.
- [34] *Джерела конституційного права України*; Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик, Ред. Київ, Україна : НВП «Вид-во «Наукова думка» НАН України, 2010.

- [35] В. Г. Кремень, *Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати*. Київ, Україна : Грамота, 2005.
- [36] *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*; В. Г. Кременя, Ред; Нац. акад. пед. наук України. Київ : Конві Прінт, 2021. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/KOixCl> Дата звернення: Січ. 10, 2025.
- [37] С. М. Ніколаєнко, *Освіта і наука: законодавчі та методологічні основи*. Київ, Україна : Політехніка, 2004.
- [38] С. М. Ніколаєнко, *Законодавча база управління навчальними закладами*. Київ, Україна : НУБіП України, 2015.
- [39] В. О. Сухомлинський, *Вибрані твори*; в 5-ти томах. Київ, Україна : Рад. шк., 1976–1977, т. 1–5.
- [40] О. М. Топузов, *Освітня сфера України: національні пріоритети, проблеми і перспективи: монографія. Серія «Наукова школа»*. Київ, Україна : Пед. думка. 2024. [Електронний ресурс]. Доступно: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Topuzov_2024_.pdf Дата звернення: Січ. 10, 2025.
- [41] *Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура*; В. Г. Кременя, Ред. Київ, Україна : Пед. думка, 2008.
- [42] О. І. Ющик, *Теоретичні основи законодавчого процесу*. Київ, Україна : Парлам. вид-во, 2004.

Матеріал надійшов до редакції 02.08.2025 р.

THE ESSENCE, FEATURES AND SPECIFICS OF LEGISLATIVE SUPPORT FOR THE MANAGEMENT OF TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Boris Chyzhevskiy,

Candidate of Pedagogical Sciences, leading researcher
Department of Economics and General Secondary Education Management
Institute of Pedagogy of the
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine;
Honored Education Worker of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>
chyzhevskiy.bg@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the problems of defining the essence, features and specifics of legislative support for the management of transformation processes in general secondary education institutions. The author analyzes the constitutional, legislative, regulatory and legal levels of ensuring the management of transformation processes in secondary schools. The author emphasizes that modern systemic strategic management of general secondary education institutions will be successful if there is an effective union of unity of policy with spirituality and morality. This is possible provided that the integrity of spiritual, moral (natural), natural and legal laws is ensured and that the regulation of relations in the field of education, education of future generations of the Ukrainian people, and the transmission of value principles and orientations to them through legal laws has been going on for more than a millennium. At each stage of its development, Ukrainian society has faced the problem of understanding the essence, features and specifics of transformation processes and projecting them into the legal plane by preparing, developing, drafting (formulating) the relevant law, discussing, agreeing and adopting it by the legislative body (or other authorized entity) and giving it legal force, with the definition of the relevant conditions for its operation and implementation. The cementing basis of Ukrainian legislation is the national scientific philosophical, legal, and educational School, which is European, self-sufficient, original and comprehensive. In this case, it is important to have a real and responsible political desire to unify the lawmaking process, to develop common standards, technology and requirements for identifying leading ideas, the system of preparation and procedure for adopting laws. The leading ideas of Ukraine's current legislation in the field of education are to create conditions for the realization of the guaranteed equal right of Ukrainians to high-quality modern scientific, free, accessible scientific education, acquisition of competencies and formation of professionalism. The desire to accelerate the process of Ukraine's accession to the European Scientific, Educational, Information and Intellectual Space requires taking into account the following: each state is trying to protect the rights and interests of its residents; there is no single rational model of legislation in the world and Europe; it is important to ensure equal coexistence of diverse national systems of legislation and forms of legislative process in different countries. It is especially important to develop and practice a democratic, stable lawmaking technology that complies with the provisions of the Constitution

of Ukraine, decisions, recommendations, and guidelines of the Constitutional Court of Ukraine and not to subject it to changes. That is why the problem of determining the essence, features and specifics of legislative support for the management of transformation processes in general secondary education institutions is defined as a strategic, defensive, protective, state-building problem centered on the rights, freedoms, will, expression of will, desires, aspirations and opportunities of a creative gifted personality.

Keywords: Constitution of Ukraine; law; legal law; legislation; transformation; deformation; changes; essence; features; specificity; general secondary education institution.

ПЕРЕКЛАД, ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / TRANSLATED AND TRANSLITERATED

- [1] Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho Zapovitu / per. I. Ohienka; Ukrainske bibleiske tovarystvo. B.m., 2013. (in Ukrainian).
- [2] Bibliia dla ditei. Vyd-vo: Pochaivska Lavra, 2015. (in Ukrainian).
- [3] Verkhovna Rada Ukrainy. (1996, Cherv. 28). Konstytutsiia Ukrainy № 254k/96-VR. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian).
- [4] Verkhovna Rada Ukrainy. (2017, Lyp. 13). Zakon № 2136-VIII «Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy». [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (in Ukrainian).
- [5] Verkhovna Rada Ukrainy. (2017, Veres. 05). Zakon № 2145-VIII «Pro osvitu». [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (in Ukrainian).
- [6] Verkhovna Rada Ukrainy. (2020, Sich. 16). Zakon № 463-IX «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu». [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (in Ukrainian).
- [7] Verkhovna Rada Ukrainy. (2015, Lystop. 26). Zakon № 848-VIII «Pro naukovu i naukovu-tekhnichnu diialnist». [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (in Ukrainian).

- [8] Verkhovna Rada Ukrainy. (2023, Serp. 24). Zakon № 3354-IX «Pro pravotvorchu diialnist». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (in Ukrainian).
- [9] Verkhovna Rada Ukrainy. (1997, Trav. 21). Zakon № 280/97-VR «Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian).
- [10] Verkhovna Rada Ukrainy. (2010, Liut. 10). Zakon № 1861-VI «Pro Rehlament Verkhovnoi Rady Ukrainy». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (in Ukrainian).
- [11] Verkhovna Rada Ukrainy. (2014, Liut. 27). Zakon № 794-VII «Pro Kabinet Ministriv Ukrainy». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (in Ukrainian).
- [12] Verkhovna Rada Ukrainy. (1999, Veres. 21). Zakon № 1071-XIV «Pro ratyfikatsiiu Osnovnoi Uhody pro spivrobitnytstvo mizh Dytiachym fondom OON ta Uriadom Ukrainy». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-14#Text> (in Ukrainian).
- [13] Verkhovna Rada Ukrainy. (2024, Cherv. 06). Zakon № 3786-IX «Pro ratyfikatsiiu Ramkovoï uhody mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom shchodo spetsialnykh mekhanizmiv realizatsii finansuvannia Soiuzu dlia Ukrainy zghidno z instrumentom Ukraine Facility». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3786-20#n2> (in Ukrainian).
- [14] Verkhovna Rada Ukrainy. (1991, Serp. 24). Postanova № 1427-XII «Pro proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#n10> (in Ukrainian).
- [15] Prezydiia Verkhovnoi Rady Ukrainy. (1994, Zhovt. 31). Postanova № 180/94-PV «Pro vporiadkuvannia orhanizatsii i zdiisnennia zakonodavchoho protsesu Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180/94-%D0%BF%D0%B2#Text> (in Ukrainian).

- [16] Konstytutsiinyi Sud Ukrainy. (1998, Lyp. 09). Rishennia № 12-rp/98 «u spravi za konstytutsiinym zvernenniam Kyivskoi miskoi rady profesiinykh spilok shchodo ofitsiinoho tlumachennia chastyny trettoi statti 21 Kodeksu zakoniv pro pratsiu Ukrainy (sprava pro tlumachennia terminu "zakonodavstvo") sprava: № 17/81-97; № 1-1/98». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text> (in Ukrainian).
- [17] Konstytutsiinyi Sud Ukrainy. (2002, Lystop. 21). Rishennia № 18-rp/2002 «u spravi za konstytutsiinym podanniam 47 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro vstanovlennia platy za korystuvannia pidruchnykamy v zahalnoosvitnikh shkolakh", "Pro vnesennia dopovnennia do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31 serpnia 1996 r. № 1031" ta punktu 5 Postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro vyznannia takoiu, shcho vtratyla chynnist, postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 lypnia 1998 r. № 1128" (sprava pro bezoplatne korystuvannia shkilnymy pidruchnykamy) sprava № 1-29/2002». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-02#Text> (in Ukrainian).
- [18] Konstytutsiinyi Sud Ukrainy. (2004, Berez. 04). Rishennia № 5-rp/2004 «u spravi za konstytutsiinym podanniam 50 narodnykh deputativ Ukrainy pro ofitsiine tlumachennia polozhen chastyny trettoi statti 53 Konstytutsii Ukrainy "derzhava zabezpechuie dostupnist i bezoplatnist doshkilnoi, povnoi zahalnoi serednoi, profesiino-tekhnichnoi, vyshchoi osvity v derzhavnykh i komunalnykh navchalnykh zakladah" (sprava pro dostupnist i bezoplatnist osvity) sprava № 1-4/2004». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04#Text> (in Ukrainian).
- [19] Konstytutsiinyi Sud Ukrainy. (2023, Liut. 07). Rishennia № 1-r/2023 «u spravi za konstytutsiinym podanniam 56 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) abzatsu tretoho chastyny druhoi statti 22 Zakonu Ukrainy "Pro povnu zahalnu seredniu osvitu" sprava № 1-5/2020(118/20)». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-23#Text> (in Ukrainian).

- [20] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2007, Lyp. 18). Postanova № 950 «Pro zatverdzhennia Rehlamentu Kabinetu Ministriv Ukrainy». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF#n1629> (in Ukrainian).
- [21] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2014, Zhovt. 16). Postanova № 630 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
- [22] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2016, Hrud. 14). Rozporiadzhennia № 988-r «Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity "Nova ukrainska shkola" na period do 2029 roku». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (in Ukrainian).
- [23] Ievropeiskyi Parlament ta Rada Yevropeiskoho Soiuzu. (2006, Hrud. 18). Rekomendatsiia 2006/962/IeS «Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (in Ukrainian).
- [24] Stratehichniy plan diialnosti Ministerstva osvity i nauky Ukrainy do 2027 roku. Osvita peremozhtsiv. Kyiv, 2025. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Strateh.plan.diialnosti.MON.do.2027.roku.pdf> Data zvernennia: Veres. 01, 2025. (in Ukrainian).
- [25] Bila knyha reform 2025. Rozdil 13. Reformuvannia osvity y nauky. Voks Ukraina. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/aYfane> Data zvernennia: Veres. 01, 2025. (in Ukrainian).
- [26] Bilshe prav i svobod dlia vchyteliv. Dity chekaiut zmin. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/buklet.pdf> Data zvernennia: Veres. 01, 2025. (in Ukrainian).
- [27] M. H. Bratasiuk, «Filosofsko-pravovi idei Immanuila Kanta ta Manuila Kozachynskoho v konteksti suchasnosti», Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: yurydychni nauky, t. 35(74), № 2, s. 124–129, 2024. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/2_1.pdf Data zvernennia: Sich. 10, 2025. (in Ukrainian).

- [28] V. I. Vernadskyi, Vybrani pratsi; v.o. Nats. akad. nauk Ukrainy / per. M. I. Kratka. Kyiv, Ukraina : Vyd-vo «Naukova dumka», 2005. (in Ukrainian).
- [29] S. U. Honcharenko, Pedahohichni zakony, zekonomirnosti, pryntsypy. Suchasne tлумachennia. Rivne, Ukraina : Volynski oberehy, 2012. (in Ukrainian).
- [30] Hryhorii Skovoroda, Povne zibrannia tvoriv u dvokh tomakh. Kyiv, Ukraina : Naukova dumka, 1973, t. 1; 1973, t. 2. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/ydOPb3> Data zvernennia: Sich. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [31] Hryhorii Skovoroda: pohliady na pravo ta suspilstvo (pamiatka chytachevi). Khersonska obl. universalna nauk. bib-ka im. Olesia Honchara, 2022. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://biblio.lib.kherson.ua/poglyadi-skovorodi.htm> Data zvernennia: Sich. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [32] D. Chyzhevskiy, Narysy z istorii filosofii na Ukraini; vypr. pershe vyd. Praha, 1931; Kyiv, Ukraina, 1992. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph.htm> Data zvernennia: Sich. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [33] Verkhovna Rada Ukrainy. Dohovory i postanovy prav i svobod viiskovykh mizh Yasnovelmozhnym Yoho Mylosti panom Pylypom Orlykom, novoobranym hetmanom Viiska Zaporizkoho, i mizh heneralnymy osobamy, polkovnykamy i tym zhe Viiskom Zaporizkym z povnoiu zghodoiu z obokh storin. Zatverdzeni pry vilnomu obranni formalnoiu prysiahoiu vid toho zh Yasnovelmozhnoho Hetmana. Pidtverdzeni 5 kvitnia 1710 roku vid Rizdva Khrystovoho (istorychnyi dokument). [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html> Data zvernennia: Sich. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [34] Dzherela konstytutsiinoho prava Ukrainy; Yu. S. Shemshuchenko, O. I. Yushchik, Red. Kyiv, Ukraina : NVP «Vyd-vo «Naukova dumka» NAN Ukrainy, 2010. (in Ukrainian).
- [35] V. H. Kremen, Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty. Stratehiia. Realizatsiia. Rezultaty. Kyiv, Ukraina : Hramota, 2005. (in Ukrainian).
- [36] Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini; V. H. Kremen, Red; Nats. akad. ped. nauk Ukrainy. Kyiv : Konvi Print, 2021. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/KOixCl> Data zvernennia: Sich. 10, 2025. (in Ukrainian).

- [37] S. M. Nikolaienko, *Osvita i nauka: zakonodavchi ta metodolohichni osnovy*. Kyiv, Ukraina : Politekhnik, 2004. (in Ukrainian).
- [38] S. M. Nikolaienko, *Zakonodavcha baza upravlinnia navchalnymy zakladamy*. Kyiv, Ukraina : NUBiP Ukrainy, 2015. (in Ukrainian).
- [39] V. O. Sukhomlynskyi, *Vybrani tvory; v 5-ty tomakh*. Kyiv, Ukraina : Rad. shk., 1976–1977, t. 1–5. (in Ukrainian).
- [40] O. M. Topuzov, *Osvitnia sfera Ukrainy: natsionalni priorytety, problemy i perspektyvy: monohrafiia. Seriiia «Naukova shkola»*. Kyiv, Ukraina : Ped. dumka. 2024. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Topuzov_2024.pdf Data zvernennia: Sich. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [41] *Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo, kultura*; V. H. Kremenia, Red. Kyiv, Ukraina : Ped. dumka, 2008. (in Ukrainian).
- [42] O. I. Yushchyk, *Teoretychni osnovy zakonodavchoho protsesu*. Kyiv, Ukraina : Parlam. vyd-vo, 2004. (in Ukrainian).

Retrieved August 02, 2025
Reviewed August 30, 2025
Published September 24, 2025

отримано
рецензовано
опубліковано

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

© Boris Chyzhevskyi, 2025